

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2023-52-1-6>

УДК [338.24:[330.59:364.662]](477)

Н. В. МОЖАЙКІНА

кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри економічної теорії
та міжнародної економіки
Харківського національного університету
міського господарства імені О. М. Бекетова,
Україна, м. Харків

e-mail: nvm.natali@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4433-6879>

І. А. ОСТРОВСЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
та міжнародної економіки
Харківського національного університету
міського господарства імені О. М. Бекетова,
Україна, м. Харків

e-mail: igostr62@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7444-2560>

БІДНІСТЬ В УКРАЇНІ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ¹

У статті розглянуто основні підходи до визначення сутності поняття «бідність» – абсолютний, відносний і суб'єктивний. Кожен із підходів є ефективним для вирішення свого спектра завдань, і дослідники та країни комбінують їх залежно від своїх цілей. Установлено, що бідність є наслідком різноманітних і взаємопов'язаних при-

¹ © Можайкіна Н. В., Островський І. А., 2023. Стаття публікується на умовах ліцензії Creative Commons – Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>

чин. У статті проаналізовано основні проблеми виникнення, механізми та світові практики вирішення проблем бідності, динаміку бідності в Україні та особливості її державного регулювання. Зазначено, що центральне місце в регулюванні проблеми бідності відводиться фінансовому забезпеченню та фінансовим інструментам, які потребують різноспрямованого вдосконалення.

Ключові слова: бідність, еволюція основних концепцій бідності, визначення бідності, подолання бідності, фінансові інструменти, державне регулювання.

JEL Classification: H53, H55, I32, I38.

Постановка проблеми. Бідність є невід’ємною частиною комплексу основних викликів, перед якими опинилося людство в умовах глобалізації. Аналіз боротьби з бідністю як у світі, так і в Україні є не тільки актуальним, а й досить складним, адже торкається великої кількості питань, які виходять за межі суто економічних [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій науці сьогодні існує кілька основних теоретико-методологічних підходів до визначення та вимірювання рівня бідності, зокрема абсолютний, відносний і суб’єктивний, які виникали й розвивалися в різні роки, відповідно до розвитку самого феномену бідності. Розвитком концепції абсолютного підходу до бідності є теорія А. Сена (A. Sen) [2; 3]. Англійський учений П. Таунсенд (P. Townsend) [4] став родоначальником «відносної» теоретико-методологічної концепції розуміння та аналізу бідності. Групою вчених різних країн світу, які входять в організацію Oxford Poverty & Human Development Initiative, обґрунтована сучасна версія деприваційного підходу до бідності; найбільший внесок у розвиток цього напрямку досліджень належить С. Алкірі (S. Alkire) та Дж. Фостер (J. Foster) [5].

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування напрямів подолання бідності в Україні на основі аналізу її рівня відповідно до сучасних концепцій її визначення, причин і вимірювання.

Виклад основного матеріалу. Бідність як соціально-економічне явище тісно пов’язане з рівнем економічного розвитку. Саме тому в економічній науці склалася однастайна думка, що економічне зростання має вирішальне значення для сталого скорочення бідності. Кожна країна на різних етапах може використовувати різні підходи до визначення бідності залежно від цілей досліджень, що проводяться. Ці підходи виникали й розвивалися в різні роки відповідно до розвитку самого феномену бідності, проте на сьогоднішній день вусі вони використовуються як в Україні, так і в закордонних країнах, хоч і для вирішення різних завдань.

Основними концепціями, що прийняті для вимірювання бідності, у міжнародній статистиці вважаються:

1) *абсолютна*, основана на відповідності доходів чи витрат населення встановленому мінімуму засобів існування;

2) *відносна*, основана на відповідності доходів чи витрат населення їх медіанним значенням;

3) *суб'єктивна*, основана на суб'єктивній думці населення щодо оцінки досягнутого рівня добробуту. Кожна з них поділяється на монетарні та немонетарні методи визначення бідності [1, с. 26].

Історично раніше за інших виникла концепція «абсолютної» бідності, у логіці якої закладено порівняння рівня життя домогосподарств або індивідів з абсолютним, розрахованим експертами показником. Ця концепція полягає в розгляді бідності як неможливості підтримувати нормальний процес життєдіяльності через брак коштів – інакше кажучи, забезпечити собі нормальне фізичне виживання. Таке сприйняття бідності властиве суспільствам, які перебувають на ранніх щаблях розвитку, і більшою мірою притаманне нині економічному підходу до визначення бідності. Бідні при такому розумінні цього феномену – це люди, яким відсутність грошових ресурсів не дозволяє купувати необхідні для життя продукти харчування, одяг тощо.

Таким чином, з економічної точки зору бідність характеризується, перш за все, рівнем витрат на споживання, які залишаються дуже низькими у більшості населення Землі. Про ступінь добробуту різних груп населення можна судити насамперед щодо їх споживчого бюджету. Зазвичай виділяють раціональний бюджет, що вважається достатнім для нормальної життєдіяльності сім'ї. З ним порівнюють середній споживчий бюджет, що становить трохи більше половини раціонального, ще нижче – бюджет для пенсіонерів. Найнижчим вважається бюджет, що забезпечує фізіологічне виживання. А на іншому полюсі розташований бюджет високого статку, максимальної забезпеченості.

Абсолютний підхід у своїй монетарній формі протримався як однозначно панівний у західних країнах порівняно довгий час – приблизно до 70-х років XX століття. Розвитком і одночасно фактичним запереченням концепції абсолютного підходу до бідності вважається теорія А. Сена, який виступив з критикою класичного абсолютного підходу та зазначав, що бідність є результатом не низьких доходів чи недостатності матеріальних засобів самих собою, а нестачею можливостей у індивіда [2; 3]. Ця нестача повноважень залежить не лише від нестачі коштів, а й залежить багато в чому від особистісного, культурного, людського капіталу, соціальних і структурних обмежень тощо, тобто є складним показником. Таким чином, А. Сен запропонував особливий показник риси бідності, що спирається навіть на нематеріальні харак-

теристики становища індивіда. На даний момент ця дуже цікава немонетарна версія абсолютного підходу, однак, недостатньо розроблена для застосування її в емпіричних дослідженнях.

Така фундаментальна розбіжність абсолютного підходу з еволюцією феномену бідності припала на другу половину XX століття. Процеси постіндустріалізації, що позначилися на зміні специфіки форм зайнятості, «ліфтів» соціальної мобільності, особливостях моделей стратифікаційних систем і т. п., призвели до того, що, на додаток до економічного ресурсу, на життєві можливості людини та на її більш-менш успішну статусну позицію в суспільстві стали впливати інші види ресурсів. Феномен бідності ускладнився і перестав пояснюватися лише нестачею коштів, лише матеріальна допомога бідним уже не могла виправити їхнє економічне і, як результат, соціальне становище. Стало очевидним, що класична концепція абсолютної бідності в таких умовах перестала адекватно віддзеркалювати сутність цього феномену.

Основоположником нового теоретичного підходу до осмислення бідності став англійський вчений П. Таунсенд, який став родоначальником нової теоретико-методологічної концепції розуміння та аналізу бідності – «відносної». Ключова відмінність цієї концепції криється у співвіднесенні рівня життя аналізованого об'єкта (індивіда або домогосподарства) не з абсолютною бідністю, розрахованою відповідно до обраних умов прожиткового мінімуму, а з найбільш типовим, властивим для більшості представників суспільства рівнем життя [4].

Однією з головних причин незадоволеності абсолютними показниками бідності є те, що вони не враховують проблеми пов'язаних із нею депривації, сорому й соціального відчуження. Соціальне відчуження має багато вимірів, таких як бідність, відсутність базових компетенцій, обмежені можливості працевлаштування та здобуття освіти, а також недостатній доступ до соціальних та общинних мереж і заходів. На відміну від бідності, що є досить статичним визначенням несприятливого стану людини, соціальне відчуження можна трактувати і як процес, і як результат. Як процес соціальне відчуження витісняє людей на периферію суспільства. Воно заважає їхній повноцінній участі в соціальному, економічному, культурному й політичному житті. Як результат соціальне відчуження відображає статус і особливості відповідної людини.

Історично першим у цій логіці почала розвиватися так звана деприваційна версія цього підходу. Суть її полягає насамперед у співвіднесенні становища бідних із неможливістю підтримати прийнятий у суспільстві як мінімально допустимий стандарт способу життя, за якого людина не випадає із спільноти.

Причому ця характеристика залежить від сукупності всіх видів соціальних ресурсів і передається іншим поколінням за допомогою процесу соціалізації. А це означає, що з економічної проблеми бідність перетворилася на соціологічну проблему. Феномен бідності починає сприйматися як багатофакторний і складний соціально-економічний феномен, і саме неможливість підтримати мінімально прийнятний у даному суспільстві рівень життя стає основою зарахування індивіда / домогосподарства до бідних.

При використанні деприваційного підходу та подальшої оцінки доходів бідних домогосподарств у розвинених країнах Європи було емпірично визначено, що мінімально типовий рівень життя зазвичай співвідносний з 40–60% медіанних середньодушових доходів домогосподарств (показник тим вищий, чим із менш економічно розвинутою країною ми маємо справу, оскільки у слаборозвинених країнах слабоеластичні витрати на харчування становлять велику частку бюджетів домогосподарств). Емпірично було знайдено монетарний спосіб оцінювання відносної лінії бідності, що спрощує завдання дослідника, який не має можливості використовувати інструментарій відносного підходу до бідності в його деприваційній версії. Монетарна версія відносного підходу розширила межі бідності та враховує як необхідність простого фізичного виживання, так і проблеми виключення із соціального життя суспільства, відсутності доступу до основних інститутів інтеграції та ін., отже – неможливість підтримувати спосіб життя, який розуміється в цьому суспільстві як мінімально прийнятний [1, с. 54].

Водночас варто зазначити, що при переході від методики виділення бідних, основаної на показниках нестатків, до монетарної версії відносного підходу частина бідного населення випадає з розгляду, оскільки одна й та сама сума грошей у різних домогосподарствах витрачатиметься по-різному. Тому медіанний підхід є застосовним і зручним для міжнародних порівнянь, а деприваційний підхід – для глибшого розуміння самої суті феномену бідності та масштабів її поширення у конкретному суспільстві.

В останні роки почала активно розвиватися ще одна версія деприваційного підходу до бідності. Виділення бідного населення відповідно до цього підходу спирається на багатовимірний індекс бідності, що включає три базові індикатори – стан здоров'я, рівень освіти і рівень життя. Цей підхід був розроблений групою вчених різних країн світу, що входять в організацію Oxford Poverty & Human Development Initiative, серед яких найбільший внесок зробили С. Алкірі та Дж. Фостер [5]. Більшою мірою він застосовується до країн із низьким рівнем життя.

Існує також ще одна традиція виділення групи бідного населення, що спирається на суб'єктивні уявлення індивідів про рівень їхнього життя та їхні

доходи, особливо важлива для пошуку груп населення, у яких накопичується соціальна напруженість і локалізуються певні ідентичності. Однак це більш часткове завдання, і суб'єктивний підхід до бідності не може замінити ні абсолютний, ні відносний підходи до неї. Таким чином, на сьогоднішній день провідні дослідники бідності класифікують основні теоретико-методологічні підходи до бідності в такий спосіб (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація основних теоретико-методологічних підходів до визначення бідності [6, с. 87]

Основні теоретико-методологічні підходи	Критерії визначення	Інструменти аналізу
Абсолютний	Монетарна версія	Прожитковий мінімум
		Міжнародна лінія бідності з ПКС
	Немонетарна версія	Індекс можливостей
Відносний	Монетарна версія	Частка від медіани
	Немонетарна версія	Індекс нестатків
Суб'єктивний	Монетарна версія	Сприйняття мінімальних доходів
	Немонетарна версія	Сприйняття можливостей

Виділити один із трьох основних підходів як головний і підходящий для всіх випадків життя та дослідницьких завдань неможливо. Так, із переходом від монетарних до немонетарних критеріїв оцінки портрет бідності якісно змінюється через те, що лише недолік коштів не дозволяє повною мірою охопити складний феномен сучасної бідності. Кожен із підходів є ефективним для вирішення свого спектра задач, тому дослідники та країни комбінують їх залежно від своїх цілей. А різноплановість поняття бідності передбачає вивчення не лише об'єктивних монетарних критеріїв цього явища, тобто достатності доходів громадян для забезпечення своїх першочергових потреб, але і врахування суб'єктивних результатів самооцінки ними свого майнового стану, позбавлення можливості користуватися тими чи іншими послугами та благами (депривації).

У науці склалося багато підходів до визначення причин бідності, наприклад: *функціональний, еволюційний, ситуаційний, соціокультурний, імовірний*. Багато хто з учених велике значення приділяє розгляду особистих якостей індивідів таких як здатність до активності, наявність волі, повільні стратегії економічної поведінки, що дозволяють планувати бюджет і ресурси. Це пояснює існування бідності в будь-якій країні, повсюдно.

Так, ціла низка вчених стверджує, що ця проблема не вирішується у зв'язку з тим, що існування бідного прошарку населення частково корисне для суспільства. Можна позначити таку думку як *функціональний підхід*. Пропонується поділити подібні концепції на три групи [7]. Представники *першої групи* вважають, що причини бідності – в самих людях і в їхній недостатній активності, у їхньому виборі на користь «паразитичного існування». Протилежною стороною тут є справедливе існування багатих, які своєю власною працею заслужили високий соціально-економічний статус. У цьому разі виправдовується становище вищого прошарку населення, але не вирішується проблема бідності, тому що це залишається відповідальністю самих бідняків.

Представники *другої групи* вважають, що бідність у суспільстві зберігається як гарант політичної стабільності, щоб та чимала частина населення, яка не належить ні до багатих, ні до бідних, перебувала в стабільному стані, прагнучи зберегти розрив, перш за все, з бідними. Перебуваючи в такому становищі, більшість лояльно ставиться до політичних еліт, не прагне будь-яких радикальних змін. *Третя група* дослідників бачить причини бідності в необхідності будь-якій групі в суспільстві виконувати найменш престижну працю, перебуваючи в несприятливих умовах, отримуючи малу винагороду. У такому разі бідняки виступають у ролі бар'єра, що захищає вищі верстви населення від безробіття та інших ризиків [7]. Таким чином, усі три напрями розглядають бідність як об'єктивну необхідність, тому вони є неефективними для вирішення цієї проблеми.

У рамках еволюційного підходу до бідності як визначальний фактор розглядається період дитинства і соціалізація в певному соціально-економічному середовищі, що стає детермінантою подальшої поведінки на все життя [8]. Протилежний погляд на проблему бідності пропонує ситуаційний підхід. Тут бідність – це тимчасова нестача ресурсів. Індивід, потрапляючи в таку ситуацію, відчуває складності адаптації у зв'язку зі зниженням когнітивних функцій. У цьому випадку потрібна допомога й підтримка, які дозволять швидше подолати бідність.

Широку популярність у другій половині XX століття набула концепція «культури бідності», у якій ідеться про недолік волі, слабкі здібності планування та відкладення, вразливість, залежність, неповноцінність, суперництво та низьку прихильність до близьких, а також виключення з багатьох соціальних інститутів. Найбільша проблема в цій ситуації пов'язана з тим, що ця культура передається наступним поколінням [8].

Таким чином, можна зробити висновок, що бідність – це мінімальний дохід, але й особливий спосіб і стиль життя, що передає з покоління до покоління

норми поведінки, стереотипи сприйняття та особливу психологію. Бідність є наслідком різноманітних і взаємопов'язаних причин, які об'єднуються в такі групи: економічні (безробіття, економічна нерівність, у тому числі низька заробітна плата; низька продуктивність праці, неконкурентоспроможність галузі); соціально-медицинні (інвалідність, старість, високий рівень захворюваності); демографічні (неповні сім'ї, велика кількість утриманців у сім'ї, перенаселення); освітньо-кваліфікаційні (низький рівень освіти, недостатня професійна підготовка); політичні (військові конфлікти, вимушена міграція); регіонально-географічні (нерівномірний розвиток регіонів); релігійно-філософські та психологічні (аскеза як спосіб життя, юродство) [9, с. 29].

Однак, розглядаючи причини нерівності, слід враховувати й такі фактори:

1) майнова нерівність. Люди, які володіють багатством, можуть отримувати доходи не лише за рахунок власної праці. Чим більша нерівність у багатстві, тим більша ймовірність нерівності в доходах;

2) різниця у кваліфікації. Це відображення цілого ряду моментів: доступу до освіти, якості освіти, доходів батьків та ін.;

3) різниця в складі домогосподарств. Чим більша кількість утриманців відносно тих, хто заробляє, тим бідніше буде член домогосподарства (за інших рівних умов) [10, с. 292].

Кращий індикатор для того, щоб показати повну картину нерівності можливостей, є нерівність багатства. На думку економістів, саме показник нерівності багатства може дати відповідь, наскільки справедливим є суспільство. Дохід – це потік, він вимірює надходження грошей за певний проміжок часу. Багатство, навпаки, являє собою запас. Воно вимірює вартість активів людини в певний момент часу [10, с. 282]. Нерівність багатства більша, ніж нерівність доходів. Основні причини нерівності в розподілі багатства:

1) спадщина. Це дозволяє нерівності передаватися від одного покоління до іншого;

2) нерівність доходів. Люди з вищими доходами можуть більше нагромаджувати;

3) схильність до нагромадження. Люди, які нагромаджують значну частину свого доходу, нагромаджують більший запас багатства;

4) підприємницький талант. Деякі люди більш успішно інвестують своє багатство й забезпечують його швидке зростання [10, с. 290].

Науковці вважають, що вплив передачі як багатства, так і бідності від одного покоління до іншого буде дедалі відчутнішим. Причина полягає в тому, що нині рівень прибутковості капіталу є вищим, ніж рівень економічного зростання. В умовах, коли економічне зростання незначне, доходи на капітал

генерують вищий рівень багатства, аніж доходи від праці. Це веде до концентрації капіталу та зростання ролі спадкового капіталу в економіці [7]. Вихід з цього бачать у запровадженні прогресивного податку на доходи та податку на багатство, що дозволило б скоротити нерівність.

На думку міжнародних експертів, причини зростання бідності й соціальної нерівності у світі починаючи з 2010 року такі:

- ухилення заможних людей від сплати податків;
- скорочення зарплати працівників;
- збільшення різниці між мінімальним і максимальним рівнями оплати праці [7].

Таким чином, одним із важливих практичних завдань сьогодні є побудова моделей багаторівневого державного управління, що забезпечувало б кращий соціальний захист груп населення з мінімальними статками та зменшення явищ бідності й соціальної ізоляції. Для боротьби з нерівністю держави використовують різні інструменти, які включають державне втручання в економіку за допомогою оподаткування та державних витрат. Спосіб, у який держава використовує ці інструменти та форми співвідношення принципів соціальної рівності й економічної ефективності, зумовлює характер соціальної моделі країни.

Розглянемо як приклад країни Європейського Союзу. На сьогодні в країнах ЄС утворилися такі чотири моделі соціальної політики: скандинавська (соціал-демократична), англосаксонська (неоліберальна), континентальна (корпоративна) і південноєвропейська (заснована на традиціях із великим значенням сім'ї). Скандинавська модель поширена у Швеції, Фінляндії, Данії та Норвегії. Характерною рисою цієї моделі є надання державою широкого кола гарантій, пільг і соціальної підтримки всім громадянам у межах державного соціального забезпечення з високим рівнем дотацій сімейних бюджетів. Ця система фінансується за рахунок високих податкових ставок на підприємницький дохід і прибутковий податок (вилучається до 65% доходів високоприбуткових груп населення). Це дозволяє державі акумулювати великі обсяги ресурсів і перерозподіляти значні обсяги доходів. У Швеції соціальні витрати становлять майже 50% державних витрат. Соціальна політика націлена на недопущення бідності й забезпечення всім зайнятим громадянам пристойного рівня життя [11].

Англосаксонська модель прийнята у Великій Британії та Ірландії і ґрунтується на принципі надання гарантованого мінімального доходу, що забезпечує задоволення базових потреб. Фінансування соціальної системи розподілене між державою, роботодавцями та працівниками (особисте соціальне страху-

вання). Із державного бюджету фінансується соціальна підтримка сімей. Континентальна модель поширена в Німеччині, Австрії, Франції, країнах Бенілюксу. Центральне місце в ній посідає обов'язкове соціальне страхування, тісно прив'язане до зайнятості та сімейного стану. Фінансування відбувається насамперед у формі внесків працівників і роботодавців у страхові фонди, тобто держава не бере на себе основний тягар соціальної відповідальності. Південно-європейська модель поширена в Іспанії, Португалії, Італії та Греції. Традиційно для неї був характерний низький рівень соціального забезпечення, а соціальний захист переважно належав до сфери турботи родичів, сім'ї та церкви за обмеженої участі держави. Ця модель почала вдосконалюватися лише в останні десятиріччя [11].

Аналіз реалізації соціальної політики провідних європейських міст показав, що проблему бідності ускладнюють загальні комплексні проблеми відносин між локальною та центральною владою, незалежно від національної моделі. Забезпечення місцевого мінімального доходу різниться і залежить від конкретних умов.

Слід зазначити, що в країнах із високим рівнем доходів (ЄС та ОЕСР) для моніторингу завдання Сталого розвитку, спрямованого на підтримку та заохочення активної участі всіх людей у соціальному, економічному й політичному житті, у глобальний перелік включено показник «Частка людей з доходом нижче 50% медіанного доходу в розбивці за статтю, віком та ознакою інвалідності», що характеризує *відносну бідність* і нерівність у розподілі доходів усередині країни. При його оцінці використовують такі ж показники добробуту, які застосовують для розрахунку абсолютної бідності. Як рису відносної бідності застосовують наявний еквівалентний дохід, що становить не менше 60% національного медіанного доходу [12, с. 245].

Дослідження бідності в Україні в період з 1990 по 2022 р. дозволило обґрунтувати особливості її стану й динаміки на різних етапах соціально-економічного розвитку країни.

1. 1990–1998 рр. Кризовий стан економіки нашої держави на початку 90-х років ХХ століття призвів до суттєвого погіршення умов проживання переважної більшості населення. Суттєві негативні наслідки для населення в цей період спричинило також знецінення заощаджень громадян. У таких умовах рівень життя в Україні значною мірою знизився. Так, за період з 1993 по 1998 р. у світовому рейтингу за величиною індексу людського розвитку, який визначає Організація Об'єднаних Націй, наша держава перемістилася з 45 місця (1993 р., країни з високим рівнем людського розвитку) на 102 місце (1998 р., країни з середнім рівнем людського розвитку) (табл. 2).

Таблиця 2

**Україна в рейтингу країн світу за індексом людського розвитку
(1990–2000 рр.) [13]**

Human development Report	Місце України	Значення індексу	Група країн за значенням індексу	Кількість країн у рейтингу
Human development Report 1993	45	0,844	Країни з високим рівнем людського розвитку	173
Human development Report 1994	45	0,823	Країни з високим рівнем людського розвитку	173
Human development Report 1995	54	0,842	Країни з високим рівнем людського розвитку	174
Human development Report 1996	80	0,719	Країни з середнім рівнем людського розвитку	174
Human development Report 1997	95	0,689	Країни з середнім рівнем людського розвитку	175
Human development Report 1998	102	0,665	Країни з середнім рівнем людського розвитку	174
Human development Report 2000	78	0,744	Країни з середнім рівнем людського розвитку	174

2. 1999–2007 рр. У 2000 р. Україна займала 78 місце серед 174 країн і належала до групи країн із середнім рівнем людського розвитку.

Динаміка рівня бідності в Україні на основі застосування основних об'єктивних критеріїв у 1999–2009 рр. характеризувалася деякою нерівномірністю (табл. 3).

Таблиця 3

**Рівень бідності в Україні за основними критеріями її визначення
в 1999–2009 рр. [14]**

Критерій бідності	Роки										
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Вартість добового споживання в розрахунку на умовного дорослого нижча, ніж 4,30 дол. США за ПКС	14,0	11,9	11,0	6,9	3,7	3,2	1,3	1,0	1,0	3,8*	4,5*
Середньодушові сукупні витрати на місяць нижчі, ніж прожитковий мінімум	...	80,2	82,7	83,3	76,2	65,6	55,3	50,9	29,3	19,9	22,0
Споживання нижче, ніж 75% від його медіанного рівня в розрахунку на умовного дорослого (офіційна межа), у тому числі:	27,7	26,4	27,2	27,2	26,6	27,3	27,1	28,1	27,3	27,0	28,0
міське населення	27,1	25,4	24,7	23,6	21,5	23,5	23,2	23,0	22,1	21,5	-
сільське населення	29,2	28,7	32,3	34,3	36,7	35,0	35,2	38,4	37,9	38,2	-

* *Примітка:* у 2008 р. Світовий банк здійснив перехід від критерію 4,30 до 5,05 дол. США.

Упродовж 1999–2007 рр. відбулося радикальне скорочення рівня абсолютної бідності за всіма критеріями. Так, частка населення, вартість добового споживання якого не перевищувала 4,30 дол. США за ПКС (паритетом купівельної спроможності), поступово зменшувалася кожного року досліджуваного періоду з 14,0% у 1999 р. до 1,0% у 2007 р., що є природним рівнем бідності. Указана межа абсолютної бідності рекомендована ООН для вимірювання цього явища у країнах Центральної та Східної Європи, а також у країнах СНД [14].

Слід зазначити, що у 2008 р. та у 2009 р. рівень бідності, визначений за критерієм Світового банку, значно зріс – відповідно до 3,8% і 4,5% [14]. Проте ця тенденція була спричинена зміною межі бідності з 4,30 дол. США до 5,05 дол. США. Нерівномірність динаміки рівня бідності, визначеного за межею прожиткового мінімуму в умовах значно менших змін інших показників бідності, підтверджує тезу про значний вплив суб'єктивних чинників, пов'язаний з адміністративним способом установлення прожиткового мінімуму. Враховуючи те, що прожитковий мінімум охоплює лише видатки на забезпечення найбільш необхідних життєво важливих потреб, той факт, що до недавніх витрати половини населення країни були менші від цього рівня, засвідчує надзвичайно високу гостроту проблеми бідності в Україні.

Значні відмінності в рівні бідності спостерігалися не лише між міським і сільським населенням, але й також між домогосподарствами, які проживають у різних регіонах України. Регіони, у яких спостерігався найвищий рівень офіційної бідності, доволі часто змінювалися. Так, у 2001–2002 рр. найбільший рівень бідності було допущено в Закарпатській області – відповідно 46,6% і 59,0%. У 2003–2005 рр. найвищий рівень бідності був у Рівненській області і становив 43,9–50,2%. У 2006 р. максимальний рівень бідності був зафіксований у Волинській області – 50,7%, а в 2007 р. – у Кіровоградській області – 45,6%. Таким чином, проведений аналіз показує, що в окремих регіонах рівень бідності перебував на значно вищому рівні, ніж у середньому в Україні, внаслідок їхнього нерівномірного соціально-економічного розвитку [14].

Висока нестабільність рівня бідності в цей період пояснюється насамперед невисоким показником глибини бідності. У таких умовах обсяги фінансових ресурсів великої кількості людей наближені до межі бідності, внаслідок чого навіть невелике збільшення доходів домогосподарств призводить до перетину межі бідності і зменшення її рівня. Високий динамізм зміни рівнів бідності в регіонах указує також на значний потенціал вирішення проблеми бідності в масштабах усієї країни.

Різкий стрибок рівня бідності в Україні зумовлений тими ж причинами, що й інші основні проблеми економічного і соціального життя країни. Руїнування господарських зв'язків і перебудова системи господарювання зіграли в цьому процесі важливу роль. На 2007 р. заходи щодо реалізації Стратегії подолання бідності, які були затверджені на засіданні Кабінету Міністрів України, включили заходи боротьби з безробіттям, підвищення мінімальних зарплат і пенсій, забезпечення робочими місцями безробітного і непрацюючого населення, а так само допомогу інвалідам.

З 2002 р. почали зменшуватися масштаби абсолютної бідності. Якщо у 2002 р. рівень бідності за офіційно встановленим прожитковим мінімумом (за змінною витрат) становив 72,5%, то вже у 2008 р. – лише 12,6%. За сім років відбулося багаторазове зменшення частки та чисельності бідних за критерієм прожиткового мінімуму. При цьому аналогічна тенденція відбувалася і стосовно фактичного прожиткового мінімуму, в якому враховані фактичні ціни ринку.

У 2007 р. відбулася принципова зміна картини бідності – рівень бідності за абсолютним критерієм став нижчим, ніж за відносним. Це означало, що основним викликом для суспільства стає вже не подолання значних масштабів абсолютної бідності, а зменшення масштабів нерівності. Таким чином, Україна пройшла майже класичний шлях перетворення економічного зростання на зростання рівня життя та зменшення масштабів бідності з лагом у 1–2 роки. Проте такий вплив відбувався природним шляхом, без ефективного втручання з боку держави [15, с. 305].

Взаємозв'язок показників соціально-економічного розвитку та бідності в Україні в періоди 1999–2008 рр., 2001–2010 рр. розкрито на рис. 1, 2.

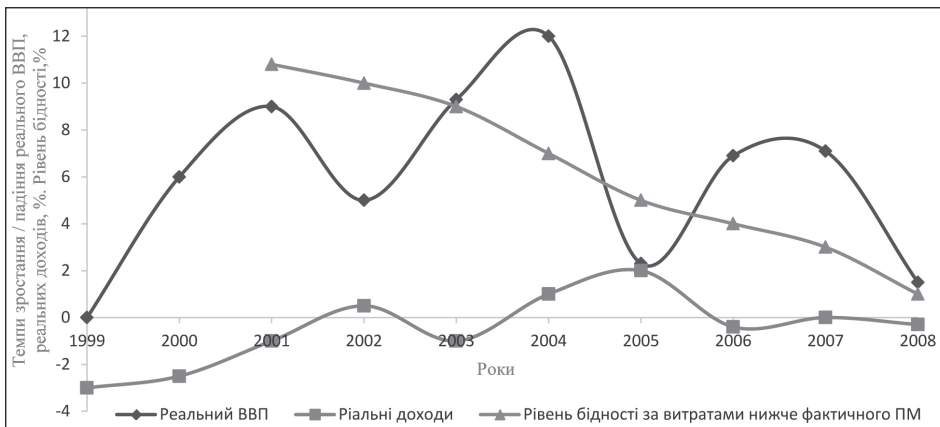

Рис. 1. Динаміка основних показників соціально-економічного розвитку України за 1999–2008 рр.: річні темпи зростання реального ВВП і реальних доходів, рівень бідності за витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму [10, с. 305]

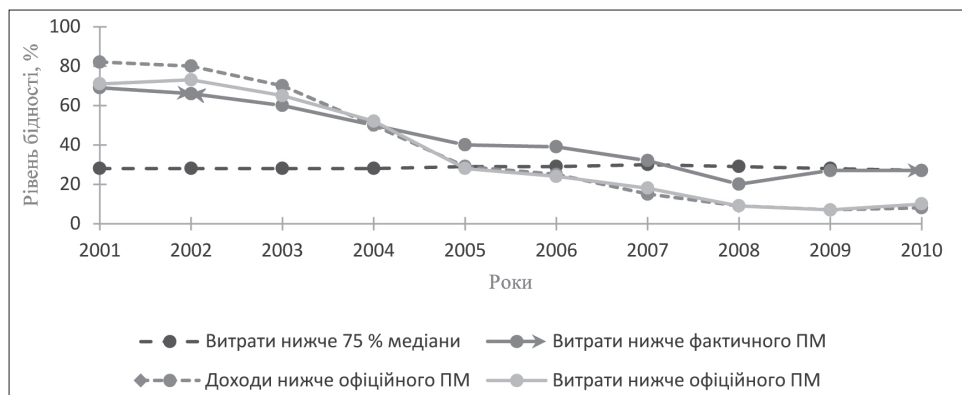

Рис. 2. Динаміка рівня бідності за різними критеріями визначення, 2001–2010 рр.

3. 2008–2019 рр. Після фінансово-економічної кризи (2008–2009 рр.), періоду стагнації (2010–2013 рр.) та обвалу у 2014–2015 рр. 2016 рік став вирішальним – зупинилося падіння рівня життя та намітилися ознаки зростання основних показників. Саме з 2016 р. почали зростати макроекономічні показники, зокрема ВВП на душу населення та наявний дохід. Крім того, за підсумками 2016 р. вперше за трирічний період зросла реальна заробітна плата – на 11,6% [16, с. 8].

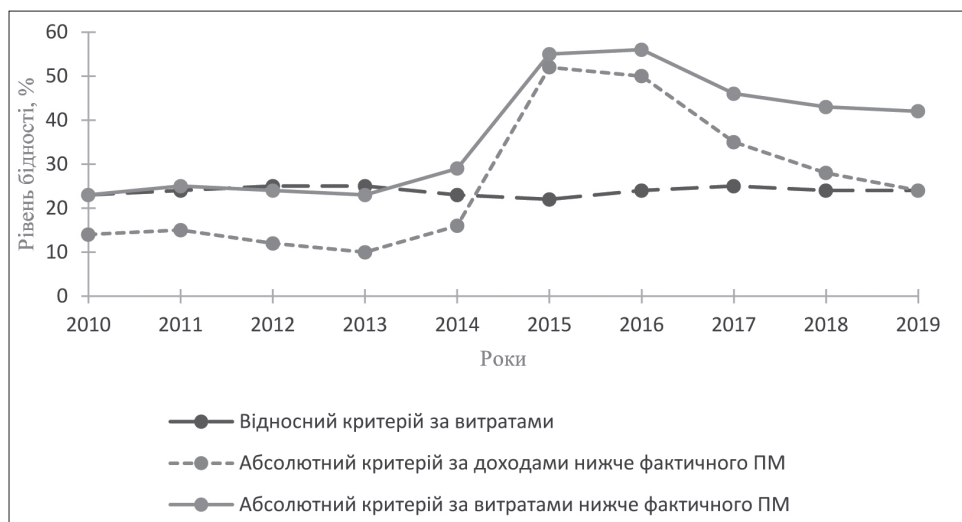

Рис. 3. Динаміка рівня бідності за основними критеріями, 2010–2019 рр. [10]

Із 2017 р. позитивні тенденції в рівні життя вплинули на ситуацію з бідністю. Упродовж 2017–2019 рр. Україна демонструвала впевнене зменшення

масштабів бідності і мала реальні шанси в найближчій перспективі досягти за рівнем бідності значення 2008 р. (періоду до фінансово-економічної кризи) (рис. 3).

Суттєве зниження масштабів бідності відбулося насамперед за рахунок політики підвищення стандартів оплати праці в країні, яка вплинула як на населення в цілому, так і на найбільш вразливі до бідності категорії. У системі соціального захисту найбільшу роль відігравали житлові субсидії. Роль інших соціальних трансфертів у цей період або не зростала, або зростала менш суттєво.

4. З 2020 р. по цей час. Період 2020–2021 рр. – це період коронакризи, який характеризувався зростанням рівня бідності в Україні. Тільки в першому півріччі 2020 р. спостерігалось катастрофічне зростання рівня абсолютної бідності – на десять відсоткових пунктів порівняно з першим півріччям 2019 р. (рис. 4) [10; 17].

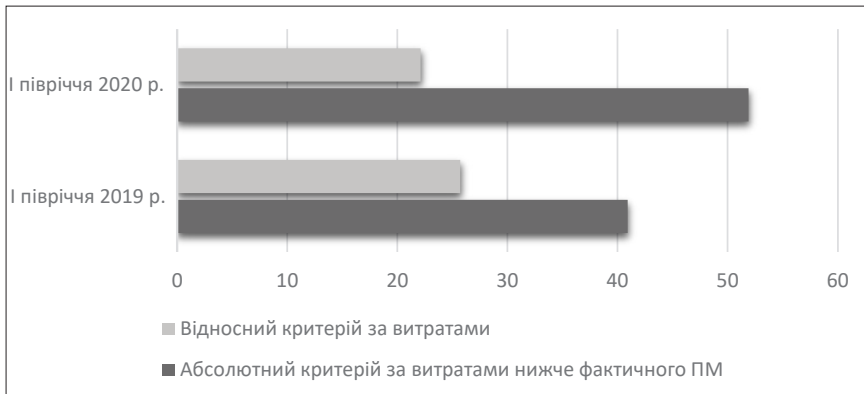

Рис. 4. Рівень бідності в Україні за перші півріччя 2019 та 2020 рр., %

З 2020 р. на фоні зростання абсолютної бідності зменшується рівень відносної бідності, проте це явище зазвичай є індикатором не лише зменшення нерівності в суспільстві, але й падіння економіки та доходів населення. Як свідчить досвід України, падіння реальних доходів і життєвого рівня завжди супроводжувалося зниженням рівня відносної бідності.

Унаслідок російсько-української війни, за прогнозами на 2022 р., в Україні очікувалося суттєве зростання рівня бідності. За найбільш оптимістичними оцінками, прогнозувалося зростання показника з 39,9% у 2021 р. до 57,6% у 2022 р. Згідно із середніми варіантами макроекономічних прогнозів (за даними відомих аналітичних агенцій) і поміркованими оцінками експертів соціально-економічної сфери, рівень бідності у 2022 р. становитиме 66,7%. За песимістичними оцінками, які передбачають найгірші сценарії розвитку

подій, показник зростає до 79,3%, або майже вдвічі порівняно з попереднім роком (рис. 5) [18].

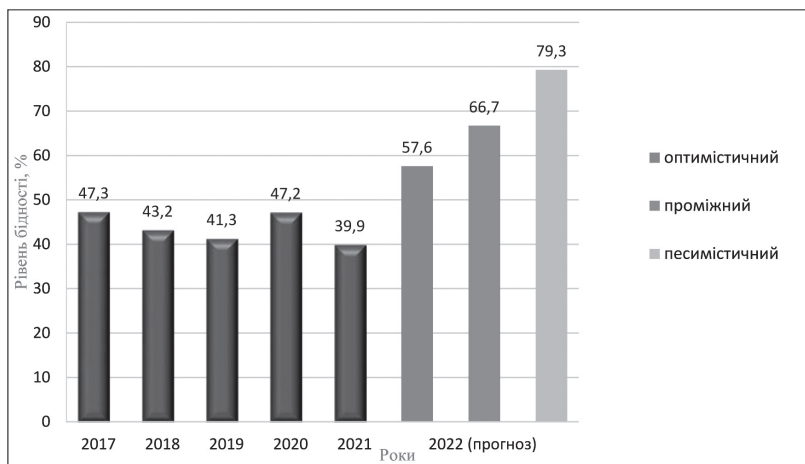

Рис. 5. Прогнозна оцінка рівня бідності в Україні у 2022 р. за трьома сценаріями

Станом на червень 2022 р. в Україні майже половина підприємств зупинені (18,7%) або майже зупинені (28,1%), понад 10 млн українців (близько 25% населення) покинули свої домівки, у тому числі 7,5 млн виїхали за кордон, щонайменше 3 млн українців уже втратили роботу, а 53% населення ризикує її втратити (за даними ООН). Зростання рівня безробіття, за приблизними оцінками, перевищило 30%. Рівень заробітної плати, за експертними оцінками, знизився з 9% до 58% у різних сферах економічної діяльності, а заборгованість із заробітної плати перевищила 3 млрд грн [19].

Аналіз стану й динаміки бідності в Україні в період 1990–2022 рр. дає підстави для висновку, що матеріальна допомога – це головний інструмент допомоги бідним, оскільки передбачається, що вона може виправити як економічне становище, так і, як наслідок, соціальний стан індивіда чи домогосподарства. Матеріальна допомога реалізується через фінансове забезпечення. Фінансове забезпечення подолання бідності доцільно розуміти як сукупність фінансових ресурсів, форм та інструментів їх використання для радикального поліпшення стану домогосподарств (осіб), які не досягли економічного благополуччя, через що вони не можуть підтримувати спосіб життя, характерний для конкретного суспільства і в конкретний період часу.

Оскільки в процесі фінансового забезпечення подолання бідності передбачено застосування різних джерел фінансових ресурсів, слід виокремити різні форми фінансового забезпечення, а саме: самофінансування, бюджетне фінансування, кредитування і страхування (рис. 6) [20, с. 67].

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ

Джерела фінансового забезпечення

- доходи домогосподарств;
- фінансові ресурси підприємств;
- зведений бюджет;
- бюджети державних фондів соціального страхування;
- фінансові ресурси міжнародних організацій

Форми фінансового забезпечення

- самофінансування;
- бюджетне фінансування;
- кредитування;
- страхування

Інструменти фінансового забезпечення

- доходи від самозайнятості населення;
- заробітна плата;
- податки та податкові пільги;
- трансферти населенню;
- безоплатне надання соціальних послуг;
- надання населенню пільг;
- благодійна допомога;
- інші інструменти

Рис. 6. Основні елементи системи фінансового забезпечення подолання бідності

Інструменти фінансового забезпечення подолання бідності є засобами впливу бюджетно-фінансової політики на вирішення цієї проблеми. До найважливіших інструментів слід віднести заробітну плату, доходи від самозайнятості населення, податки й податкові пільги, трансферти населенню, безоплатне надання соціальних послуг та ін.

Поєднувати різні джерела, методи й інструменти подолання бідності доцільно відповідно до таких принципів: збалансованості й комплексності фінансового забезпечення найважливіших суспільних потреб; створення рівних можливостей для реалізації своїх здібностей людьми; соціальної справедливості; економічної ефективності; пріоритетності впливу на чинники бідності [16, с. 7].

Висновки. У сучасний період в Україні проблема бідності – одна з найбільш актуальних і складних, у її вирішенні центральне місце відводиться фінансовому забезпеченню і фінансовим інструментам, основними шляхами вдосконалення яких повинні бути:

- підвищення рівня оплати праці та посилення її ролі у формуванні доходів громадян і домогосподарств;
- зміцнення довіри до держави, її фінансової і банківської систем, забезпечення стабільних умов господарювання як необхідних передумов для легалізації та збереження заощаджень населення;
- запровадження державної фінансової підтримки і створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу як необхідної умови поліпшення добробуту населення та формування в Україні середнього класу;
- удосконалення системи соціального захисту й соціального страхування в напрямі більш дієвої підтримки найбільш вразливих верств населення, збалансування задекларованих пільг і фінансових ресурсів, які використовуються для їх фінансування; врахування при наданні соціальних допомог майнового стану реципієнтів, у тому числі за допомогою непрямих методів обстежень;
- скасування соціальних пільг, установлених за професійною ознакою, і перехід до адресних соціальних пільг; створення єдиного реєстру пільговиків, налагодження обліку пільгових категорій населення і фактично наданих допомог і виплат; дієвий контроль за ефективністю використання коштів, спрямованих на соціальний захист населення;
- ліквідація невиправданої поляризації максимальних і мінімальних пенсій, збільшення обсягів мінімальних пенсій, поетапне підвищення пенсійного віку, запровадження другого рівня пенсійної системи з метою подолання бідності серед пенсіонерів;
- зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів як важливого джерела фінансування соціально-культурної сфери та поліпшення умов життя населення, зокрема шляхом уведення податку на нерухоме майно, запровадження пропорційної шкали оподаткування доходів фізичних осіб (що відповідає принципам соціальної справедливості), реформування місцевого оподаткування з метою підвищення його фінансової ролі;
- удосконалення порядку розрахунку обсягів видатків із бюджетів сіл і селищ на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення, більш повне врахування регіональної специфіки та необхідності вирішення соціально-культурних проблем у сільській місцевості;
- розроблення соціальних стандартів надання суспільних благ і застосування їх у процесі визначення обсягів бюджетних видатків на утримання соціально-культурних установ і заходів; диференційований підхід у наданні соціальних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу. Київ : КНЕУ, 2008. 330 с.

2. Sen A. Development as Capability Expansion. *Journal of development planning*. 1989. No. 19 : Human development in the 1980s and beyond. P. 41–58. URL: <https://livelihoods.net.in/wp-content/uploads/2020/05/DEVELOPMENT-AS-CAPABILITY-EXPANSION.pdf> (дата звернення: 22.12.2022).
3. Sen A. Development as Freedom. Oxford University Press, 1999. 366 p.
4. Townsend P. The meaning of poverty. *The British Journal of Sociology*. 2010. Vol. 61. P. 85–102. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2009.01241.x>.
5. Alkire S., Foster J. Counting and Multidimensional Poverty Measurement / Oxford Poverty & Human Development Initiative (OPHI) ; Oxford Department of International Development ; Queen Elizabeth House (QEH), University of Oxford. Jan. 2008. 33 p. (OPHI Working Paper ; No. 07). URL: https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/ophi-wp7_vs2.pdf (дата звернення: 22.12.2022).
6. Харченко Н. Порівняння методологічних підходів до вимірювання рівня бідності. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2000. № 3. С. 86–99.
7. Фляшнікова А. Бідність і багатство в наукових теоріях і сучасних дослідженнях. *Політичний менеджмент*. 2004. № 4. С. 35–46.
8. Приходько І. В. Теоретико-методологічні підходи до визначення поняття бідності. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (53). С. 529–532.
9. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу / Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України. Умань : Вид. Сочінський М. М., 2020. 456 с.
10. Черенько Л. М. Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності : монографія. Київ : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України, 2021. 423 с.
11. Вітте Л. Європейська соціальна модель і соціальна згуртованість: яку роль відіграє ЄС? / Фонд ім. Фрідріха Еберта. Київ : Заповіт, 2006. 44 с. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/06826.pdf> (дата звернення: 22.12.2022).
12. Кізима Т. О. Бюджетно-податкові важелі підтримки сімей з дітьми: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Фінансові важелі подолання бідності в Україні* : монографія / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль : ТНЕУ, 2010. Підрозд. 2.9. С. 239–259.
13. Носик О. М. Людський капітал інноваційного розвитку: економічні основи відтворення : монографія. Харків : Вид-во НФаУ, 2016. 490 с.
14. Білоус І. І. Бідність як об'єкт фінансового забезпечення в Україні. *Фінансові важелі подолання бідності в Україні* : монографія / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль : ТНЕУ, 2010. Підрозд. 1.3. С. 47–64.
15. Дrajниця С. А. Добробут населення України: проблеми та шляхи їх вирішення. *Університетські наукові записки*. 2013. № 2. С. 303–309.
16. Домрачев В. М., Семенко Т. О. Подолання бідності в Україні: від стратегії до стратегії. *Економіка і управління*. 2018. № 1. С. 5–13.
17. Державна служба статистики України : офіц. вебсайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 22.12.2022).
18. Прогнозна оцінка рівня бідності в Україні у 2022 році за трьома сценаріями розвитку соціально-економічних процесів внаслідок російсько-української війни / Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. Київ,

2022. URL: <https://www.idss.org.ua/arhiv/Прогноз%20бідності%202022%20.pdf> (дата звернення: 22.12.2022).
19. Проєкт Плану відновлення України : Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки» / Нац. рада з відновлення України від наслідків війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf> (дата звернення: 22.12.2022).
20. Білоус І. І. Концептуальні засади застосування фінансових важелів основних суб'єктів економічної системи для подолання бідності. *Фінансові важелі подолання бідності в Україні* : монографія / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль : THEU, 2010. Підрозд. 1.4. С. 64–82.

REFERENCES

1. Libanova, E. M. (2008). *Bidnist naselennia Ukrainy: metodolohiia, metodyka ta praktyka analizu* [Poverty of the population of Ukraine: Methodology, methodology and practice of analysis]. KNEU [in Ukrainian].
2. Sen, A. (1989). Development as capability expansion. *Journal of development planning*, 19, 41–58. <https://livelihoods.net.in/wp-content/uploads/2020/05/DEVELOPMENT-AS-CAPABILITY-EXPANSION.pdf>
3. Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press.
4. Townsend, P. (2010). The meaning of poverty. *The British Journal of Sociology*, 61, 85–102. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2009.01241.x>
5. Alkire, S., & Foster, J. (2008, January). *Counting and multidimensional poverty measurement* (OPHI working paper, No. 07). Oxford Poverty & Human Development Initiative; Oxford Department of International Development; Queen Elizabeth House, University of Oxford. https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/ophi-wp7_vs2.pdf
6. Kharchenko, N. (2000). Porivniannia metodolohichnykh pidkhodiv do vymiriuvannia rivnia bidnosti [Comparison of methodological approaches to measuring poverty levels]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh – Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 3, 86–99 [in Ukrainian].
7. Fliashnykova, A. (2004). Bidnist i bahatstvo v naukovykh teoriiakh i suchasnykh doslidzhenniakh [Poverty and wealth in scientific theories and modern research]. *Politychnyi menedzhment – Political Management*, 4, 35–46 [in Ukrainian].
8. Prykhodko, I. V. (2018). Teoretyko-metodolohichni pidkhody do vyznachennia poniattia bidnosti [Theoretical and methodological approaches to the definition of poverty]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 1(53), 529–532 [in Ukrainian].
9. Libanova, E. M. (2020). *Bidnist naselennia Ukrainy: metodolohiia, metodyka ta praktyka analizu* [Poverty of the population of Ukraine: Methodology, methodology and practice of analysis]. Vydavets Sochinskyi M. M. [in Ukrainian].
10. Cherenko, L. M. (2021). *Model rivnia zhyttia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti* [Model of the standard of living in the conditions of socio-economic instability]. Instytut demografii ta sotsialnykh doslidzen imeni M. V. Ptukhy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
11. Vitte, L. (2006). *Yevropeiska sotsialna model i sotsialna zghurtovanist: yaku rol vidihraie YeS?* [European social model and social cohesion: What role does the

- EU play?]. Fond im. Fridrikha Eberta. Zapovit. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/06826.pdf> [in Ukrainian].
12. Kizyma, T. O. (2010). *Biudzhethno-podatkovy vazheli pidtrymky simey z ditmy: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniani realii* [Budget and tax levers of families with children: foreign experience and domestic realities]. In O. P. Kyrylenko (Ed.), *Finansovi vazheli podolannia bidnosti v Ukraini* [Financial levers overcoming poverty in Ukraine] (pp. 239–259). TNEU [in Ukrainian].
 13. Nosyk, O. M. (2016). *Liudskyi kapital innovatsiinoho rozvytku: ekonomichni osnovy vidtvorennia* [Human capital of innovative development: economic bases of reproduction]. Vydavnytstvo NFaU [in Ukrainian].
 14. Bilous, I. I. (2010). *Bidnist yak obiekt finansovoho zabezpechennia v Ukraini* [Poverty as an object of financial support in Ukraine]. In O. P. Kyrylenko (Ed.), *Finansovi vazheli podolannia bidnosti v Ukraini* [Financial levers overcoming poverty in Ukraine] (pp. 47–64). TNEU [in Ukrainian].
 15. Drazhnytsia, S. A. (2013). Dobrobut naselennia Ukrainy: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Welfare of the population of Ukraine: problems and ways of their solution]. *Universytetski naukovy zapysky – University Scientific Note*, 2, 303–309 [in Ukrainian].
 16. Domrachev, V. M., & Semenko, T. O. (2018). Podolannia bidnosti v Ukraini: vid stratehii do stratehii [Overcoming poverty in Ukraine: From strategy to strategy]. *Ekonomika i upravlinnia – Economics and Management*, 1, 5–13 [in Ukrainian].
 17. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
 18. Institute of Demography and Social Research Named After M. V. Ptukha. (2022). *Prohnozna otsinka rivnia bidnosti v Ukraini u 2022 rotsi za troma stsensariiamy rozvytku sotsialno-ekonomichnykh protsesiv vnaslidok rosiisko-ukrainskoi viiny* [Horn assessment of poverty level in Ukraine in 2022 for three scenarios for the development of socio-economic processes as a result of the Russo-Ukrainian War]. National Academy of Sciences of Ukraine. <https://www.idss.org.ua/arhiv/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D0%B7%20%D0%B1%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%202022%20.pdf> [in Ukrainian].
 19. The National Council on Recovery of Ukraine from the Consequences of War. (n.d.). *Proiekt Planu vidnovlennia Ukrainy: Materialy robochoi hrupy “Vidnovlennia ta rozvytok ekonomiky”* [Project of the Restoration Plan of Ukraine: Materials of the working group “Restoration and development of the economy”]. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf> [in Ukrainian].
 20. Bilous, I. I. (2010). Kontseptualni zasady zastosuvannia finansovykh vazheliv osnovnykh subiektiv ekonomichnoi systemy dlia podolannia bidnosti [Conceptual principles for the use of financial levers of the main subjects of the economic system to overcome poverty]. In O. P. Kyrylenko (Ed.), *Finansovi vazheli podolannia bidnosti v Ukraini* [Financial levers overcoming poverty in Ukraine] (pp. 64–82). TNEU [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.12.2022

Стаття пройшла рецензування 15.02.2023

Стаття рекомендована до опублікування 24.03.2023

N. V. MOZHAYKINA

PhD in Economics, Associate Professor of the Economic Theory and the International Economy Department, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine, Kharkiv

I. A. OSTROVSKY

PhD in Economics, Associate Professor of the Economic Theory and the International Economy Department, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine, Kharkiv

POVERTY IN UKRAINE: APPROACHES TO DEFINITION AND WAYS TO OVERCOME IT

Problem setting. Poverty is an integral part of the complex of major challenges facing humanity in the context of globalization. The analysis of the fight against poverty both in the world and in Ukraine is not only relevant, but also quite complex, as it affects a large number of issues that go beyond purely economic ones.

Recent research and publication analysis. In world science today, there are several main theoretical and methodological approaches to the definition and measurement of the level of poverty, in particular, absolute, relative, subjective, which arose and developed in different years, in accordance with the development of the very phenomenon of poverty.

The development of the concept of an absolute approach to poverty is the theory of A. Sen. The English scientist P. Townsend became the founder of the “relative” theoretical and methodological concept of understanding and analyzing poverty. A group of scientists from around the world, members of the Oxford Poverty & Human Development Initiative, substantiated the modern version of the deprivation approach to poverty. The greatest contribution belongs to S. Alkire and J. Foster.

Paper objective. The purpose of the article is to substantiate the directions for overcoming poverty in Ukraine on the basis of an analysis of its level in accordance with modern concepts of its definition, causes and measurements.

Paper main body. Based on the generalization of world experience in the study of theoretical and methodological approaches to the definition of poverty, the main directions for the formation of state policy on financial support for overcoming poverty through various sources of financial resources and various forms of financial support are identified. It is advisable to combine different sources, methods and tools to overcome poverty in accordance with the following principles: balance and comprehensiveness of financial provision of the most important social needs; creating equal opportunities for people to realize their abilities; social justice; economic efficiency; prioritization of influence on poverty factors.

Conclusion of the research. Addressing poverty and inequality requires new approaches to multilevel government, fiscal policy, and progressive taxation. The priority role in overcoming poverty belongs to financial provision and financial instruments.

Short abstract for article

Abstract. The article considers the main approaches to defining the essence of the concept of poverty: absolute, relative and subjective. Each of the approaches is effective for solving a range of problems, and researchers and countries combine them depending on their goals. It has been established that poverty is the result of various and interrelated causes. The authors analyze the main problems of occurrence, mechanisms and world practices for solving poverty problems, analysis of the dynamics of poverty in Ukraine and the features of its state regulation. The central place in the regulation of the problem of poverty is given to financial provision and financial instruments that require multidirectional improvement.

Key words: poverty, evolution of basic concepts of poverty, definition of poverty, overcoming poverty, financial instruments, state regulation.

Article details:

Received: 26 December 2022

Revised: 15 February 2023

Accepted 24 March 2023

Рекомендоване цитування: Можайкіна Н. В., Островський І. А. Бідність в Україні: підходи до визначення та шляхи подолання. *Економічна теорія та право*. 2023. № 1 (52). С. 6–29. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2023-52-1-6>.

Suggested citation: Mozhaikina, N. V., & Ostrovskyi, I. A. (2023). Bidnist v Ukraini: pidkhody do vyznachennia ta shliakhy podolannia [Poverty in Ukraine: Approaches to definition and ways to overcome it]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 1(52), 6–29. <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2023-52-1-6> [in Ukrainian].